

بانکداری و اقتصاد اسلامی: الگویی جدید از بانکداری اسلامی (2)

پدیدآورده (ها) : موسویان، سید عباس

اقتصاد :: تازه های اقتصاد :: مرداد 1379 - شماره 91

از 66 تا 74

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/615530>

دانلود شده توسط : رحمان قاسمی

تاریخ دانلود : 28/01/1396

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است. بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

الگوی جدید از بانکداری اسلامی (۲)

حجت الاسلام والمسلمین سیدعباس موسویان

الگوی پیشنهادی

الگوی پیشنهادی اگرچه با استفاده از نمونه‌های مطرح در عرضه بانکداری اسلامی طراحی شده اما به همان وضوحی که اولین الگو نیست آخرین الگو نیز نخواهد بود شایسته است اندیشمندان مسلمان، اقتصاددانان پول و بانکداری و کارشناسان بانکی با مطالعه و تکمیل آن، زمینه پدید آمدن الگوی ایده‌آل و کارآمد را فراهم نمایند.

ماهیت بانکداری اسلامی (الگوی مطلوب)

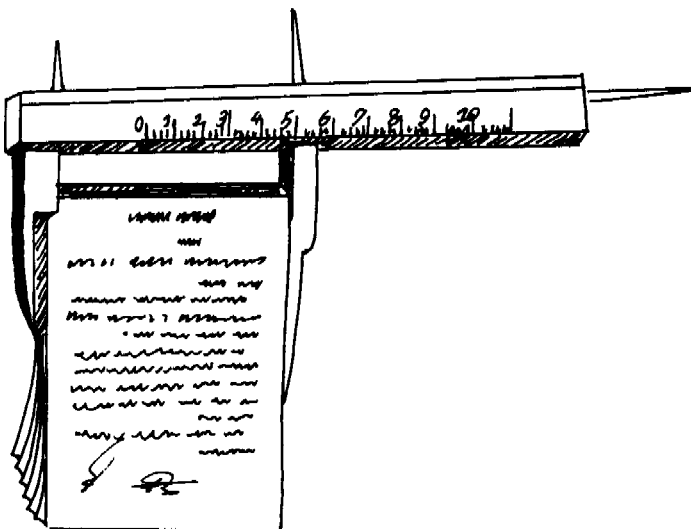
در نظام بانکداری سنتی چه در مقام تجهیز منابع و چه در اعطای وام و اعتبارات بانکی از رابطه حقوقی عقد قرض استفاده می‌شود سپرده‌گذاران با افتتاح انواع حسابهای سپرده (دیداری، پس‌انداز، مدت‌دار) وجوه نقد مازاد بر نیاز خود را به بانک قرض می‌دهند و با این عمل مالکیت خود را از وجوه مذکور قطع می‌کنند و بانک در مقابل متعهد می‌شود عندالمطالبه مطابق مقررات اصل سپرده همراه با بهره آن را برگرداند سپس بانکها وجوه مذکور را در عقد قرض دیگری به عنوان وام و اعتبار در اختیار متقاضیان قرار می‌دهند و به مقتضای عقد قرض مالکیت خود را از وجوه مذکور قطع می‌کنند و در مقابل مشتری متعهد می‌شود در سررسید معین اصل وام را همراه با بهره به بانک برگرداند در نتیجه بانک در این سیستم مصداق روشن واسطه وجوه می‌باشد و تنها برای مدت زمان کوتاهی (فاصله سپرده‌گذاری تا اعطای وام) مالک منابع است. این در حالی است که در بانکداری اسلامی بعد از تحریم ربا و الغاء قرض با بهره، غالب معاملات بانک ماهیت حقوقی خود را تغییر می‌دهند و به تناسب آن ماهیت بانک که در حقیقت بازتاب ماهیت معاملات آن است تغییر می‌کند.

در الگوی پیشنهادی که وظیفه تجهیز منابع بر اساس دو عقد قرض بدون بهره و شرکت و مسؤولیت تخصیص منابع بر اساس روشهای سرمایه‌گذاری مسقیم، شرکت، اجاره، سلف و قرض بدون بهره صورت می‌گیرد اگر چه نسبت به بخشی از منابع (وجوهی که به عنوان قرض بدون بهره از سپرده‌گذاران گرفته شده و به عنوان قرض بدون بهره به متقاضیان اعطا می‌شود) همانند بانکهای سنتی نقش واسطه صرف وجوه را بازی

می‌کنند لکن در بخش اعظم منابع از حین اعطای تسهیلات بانکی تا بازپرداخت نهایی و تصفیه حساب مشتری مالکیت بانک و سپرده‌گذاران بر منابع محفوظ است در نتیجه بانک و به تبع آن صاحبان سپرده (سپرده‌های سرمایه‌گذاری) حضور حقیقی در اقتصاد واقعی دارند و همانند یک سرمایه‌گذار حقیقی ملتزم و متعهد به تحولات آتی اقتصادند. در نتیجه بانک اسلامی به مثابه موسسه‌ای است که در بخشی از معاملاتش به عنوان واسطه وجوه و در بخش دیگری که مهمترین بخش است به عنوان مؤسسه مالی عمل می‌کند و از همین توضیح روشن می‌شود که بانک اسلامی اگرچه همانند مؤسسه خیریه در امر اعطای قرض‌الحسنه مشارکت دارد لکن در مجموع به عنوان مؤسسه انتفاعی است که برای استمرار و توسعه نیازمند بکارگیری ملاکهای اقتصادی خصوصاً سود است. بنابراین بانک اسلامی مانند هر بنگاه اقتصادی با بکارگیری منابع خود و استفاده از راهکارهای مناسب و کارا با رعایت ضوابط شرعی و مصالح کلی جامعه و با رعایت سیاستهای اقتصادی کلان دولت در صدد حداکثر کردن سود خود می‌باشد تا بتواند در کنار تامین نیازهای سرمایه‌ای، سود مناسبی برای سپرده‌گذاران به همراه داشته باشد.

تقسیم کار ضرورت اول بانکداری اسلامی

بارزترین مشکل پیاده کردن نظریه بانکداری اسلامی در ایران و کشورهای دیگر در این نکته نهفته است که اجرای صحیح معاملات نیازمند نظارت و کنترل دقیق معاملات از طرف بانکها است و این در حالی است که هیچ بانکی توان و تخصص لازم برای ارزیابی، نظارت و کنترل صدها قراردادی که در رشته‌های مختلف اقتصادی منعقد می‌شود ندارد، برای مثال در یک شعبه متوسط که پنج یا شش نفر مشغول به کارند چگونه می‌توانند در کنار ارائه انواع خدمات بانکی که خود نیازمند تخصص است صدها تقاضای تسهیلاتی در بخشهای مختلف اقتصادی چون کشاورزان، صنعت، معدن، تجارت، خدمات را به دقت کارشناسی کرده از سوددهی طرحها اطمینان بدست آورده اقدام به انعقاد قرارداد کنند سپس در مدت اجرای طرح با نظارت و کنترل هزینه‌های انجام شده از حقوق بانک که در حقیقت حقوق هزاران

سپرده گذار می‌باشد دفاع نمایند.

بر این اساس مهمترین پیشنهادی که الگوی مطلوب برای محققین و نظریه پردازان اقتصاد پول و بانکداری خصوصاً علاقه‌مندان به بانکداری اسلامی دارد این است که تقسیم کار بر اساس تخصص را به عنوان ضرورت اول اجرای صحیح بانکداری اسلامی مورد توجه قرار دهند.

در یک لحاظ کلی فعالیتهای مهم بانکهای تجاری در سه مسؤلیت تجهیز منابع، ارائه خدمات بانکی و تخصیص منابع و اعطای تسهیلات طبقه‌بندی می‌شوند مسؤلیت اول و دوم عمدتاً ماهیت داد و ستد پولی دارد و در خود بانک انجام می‌گیرد و نیازمند تخصص در

فعالتهای حقیقی اقتصادی نیست در حالی که انجام صحیح مسؤلیت سوم در بانکداری اسلامی علاوه بر آشنایی به قوانین و مقررات عقود بانکی نیازمند تخصص کافی در عرصه‌های واقعی اقتصاد است تا بتوانند مسئله ارزیابی، نظارت و کنترل را در طرحهای مختلف اقتصادی طرف قرارداد بانک به نحو کامل ایفا کند، الگوی مطلوب با هدف تقسیم کار بر اساس تخصص و انجام یک تحول ساختاری در ماهیت بانکهای عمومی و تخصصی آنها را نه در موازات هم بلکه به عنوان اجزاء مکمل هم در نظام بانکی می‌نگرد و مسؤلیتهای سه‌گانه را بر مبنای تخصص هر یک بین آنها توزیع می‌کند بنابراین ساختار الگوی پیشنهادی از دو بخش تشکیل می‌شود:

ساختار الگوی مطلوب بانکداری اسلامی

بانکهای عمومی

در این الگو مسؤلیت اصلی بانکهای عمومی خصوصاً شعبات فرعی آنها مسأله تجهیز منابع از طریق گشایش انواع سپرده‌های بانکی و انجام خدمات بانکی از قبیل خدمات حساب جاری است و مسأله تخصیص منابع عمدتاً از طریق شعبات مرکزی صورت می‌گیرد، حال به بیان تفصیلی عملیات این بانکها می‌پردازیم.

تجهیز منابع

علاوه بر سرمایه اولیه که توسط مؤسس یا مؤسسين بانک آورده می‌شود همانند تمام بانکهای تجاری بخش مهم منابع بانک را انواع سپرده‌های بانکی تشکیل می‌دهد که در ذیل توضیح آنها می‌آید.

انواع سپرده‌های بانکی

۱- سپرده‌های دیداری (قرض بدون بهره)

این حساب از جهت ماهیت و عمل مانند حسابهای دیداری در تمام نظامهای بانکی خواهد بود، افراد با افتتاح حساب وجوه مازاد بر نیاز خود را به بانک سپرده در مقابل دسته چک دریافت می‌کنند تا در موانع نیاز با استفاده از خدمات رایگان حساب جاری از موجودی حساب خود استفاده کنند ماهیت این

نوع سپرده‌ها قرض بدون بهره است یعنی به موجودی آنها بهره‌ای تعلق نمی‌گیرد بنابراین ارزان‌ترین بخش منابع بانکها را تشکیل می‌دهند. بانکها می‌توانند بعد از کنار گذاردن ذخایر قانونی و احتیاطی چنین حسابهایی از وجوه آزاد آنها برای کسب سود و درآمد استفاده کنند.

۲- سپرده پس‌انداز (قرض الحسنه)

صاحبان این سپرده وجوه مازاد بر نیاز خود را به بانک می‌سپارند و در مقابل دفترچه پس‌انداز می‌گیرند تا به هنگام نیاز با مراجعه با بانک کل یا قسمتی از سپرده خود را دریافت کنند به مانده این

حسابها نیز بهره‌ای تعلق نمی‌گیرد و از آنجایی که این گروه از سپرده‌گذاران علاوه بر حفظ و نگهداری پول در بانک، قصد مشارکت در ثواب قرض الحسنه اعطایی بانکها را دارند ماهیت این سپرده قرض الحسنه خواهد بود. بانکها می‌توانند برای ترغیب مردم به پس‌انداز و مشارکت در امر خیر و انسانی قرض الحسنه برای صاحبان این حسابها به قید قرعه جوایز نقدی یا جنسی بپردازد. مانده این حسابها بعد از کسر ذخایر قانونی و احتیاطی در مالکیت بانکی می‌باشد لکن روشن است که باید بخش عمده آن به اعطای قرض الحسنه اختصاص یابد و مابقی می‌تواند برای تأمین بخشی از هزینه‌های بانک از جمله هزینه‌های مربوط به جوایز این حساب در مسیر کسب سود و درآمد قرار گیرد.

۳- سپرده سرمایه‌گذاری (مشارکت)

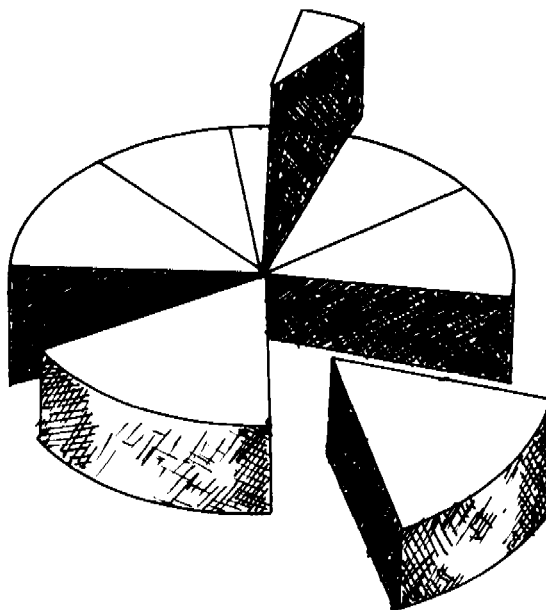
این نوع سپرده‌گذاری که با هدف سرمایه‌گذاری و کسب سود و درآمد است به سه شکل خواهد بود.

الف) سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت

در این نوع حسابها، سپرده‌گذاران به عنوان عقد شرکت سرمایه نقدی خود را به بانک داده دفترچه دریافت می‌کنند و تا زمانی که سرمایه خود را از بانک نگرفته‌اند متناسب با آن در سرمایه و سود بانک سهام خواهند بود. همانند همه نظامهای بانکی باید مقرراتی اتخاذ شود تا این حساب از ثبات نسبی (مثلاً حداقل به میزان سه ماه) برخوردار شده تبدیل به سپرده پس‌انداز یا جاری نشود، برای این منظور می‌توان در مقررات این حساب قید کرد که هر کس قبل از سه ماه سرمایه خود را از بانک خارج کند به معنای فسخ قرارداد و انصراف از سود است.

ب) سپرده سرمایه‌گذاری میان مدت و بلندمدت

این سپرده نیز ماهیت عقد شرکت داشته به صورت دفترچه بانکی است با این تفاوت که برای مدت زمان یک، دو، سه و پنج ساله طراحی می‌شود و هرچه ثبات این حسابها بیشتر باشد از ضریب سود بیشتر برخوردار خواهند بود، در این

سپرده‌ها نیز باید مقرر شود که هرگونه مراجعه قبل زمان معین به معنی انصراف از سود این نوع حسابها و اکتفا کردن به سود سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه مدت یا یک ساله است.

ج) سپرده انتقال‌پذیر

در این نوع حسابها، سپرده‌گذاران به عنوان شرکت سرمایه نقدی خود را به بانک داده به جای دفترچه، گواهی سپرده سرمایه‌گذاری بلندمدت سه یا پنج ساله دریافت می‌کنند این گواهی‌ها در حقیقت ماهیت اوراق سهام بانک را خواهد داشت و دارنده آن به نسبت سرمایه مالک خواهد بود این گواهی‌ها به دو شکل با نام و بی‌نام منتشر می‌شوند^۲ و قابلیت خرید و فروش در خارج از بانک و در بازار بورس اوراق بهادار خواهند داشت. روش کار به این صورت است که بانک طی زمان مشخصی گواهی‌های مذکور را بر اساس قیمت اسمی به فروش می‌رساند و متعهد می‌شود سر هر سال مالی و در سررسید گواهی‌ها، حامل اوراق بی‌نام و واجد اوراق با نام که به نام وی می‌باشد را مالک و شریک بانک شناخته سود سرمایه و در پایان دوره اصل سرمایه وی را پرداخت کند، بعد از تمام شدن زمان مشخص اوراق مذکور خارج از بانک به قیمت بازار خرید و فروش می‌شوند تا صاحبان این اوراق هر وقت به پول نقد نیاز پیدا کنند می‌توانند در بازار بورس اوراق بهادار یا هر جای دیگر (در خصوص اوراق بی‌نام) آنها را فروخته به پول نقد تبدیل کنند، روشن است با گذشت زمان متناسب با عملکرد بانک قیمت اوراق از قیمت اسمی بیشتر می‌شود از آنجایی که در این نوع سپرده‌ها صاحبان سپرده تا پایان دوره هیچوقت به بانک مراجعه نمی‌کنند (به جای مراجعه به بانک در بازار بورس خرید و فروش می‌کنند) در نتیجه از ثبات کامل برخوردار بوده قابلیت برنامه‌ریزی بانکها را در انتخاب طرحهای سودآور بالا می‌برد به همین جهت در مرحله تقسیم سود بانک نیز بایستی بالاترین ضریب را داشته باشند^۳ در پایان سررسید صاحبان گواهی‌ها می‌توانند علاوه بر سود خود اصل سرمایه را نیز تحویل بگیرند یا با گواهی‌های جدید معاوضه کنند و یا تبدیل به یکی از انواع سپرده‌های دیگر بانکی نمایند.

مالکیت منابع بانک

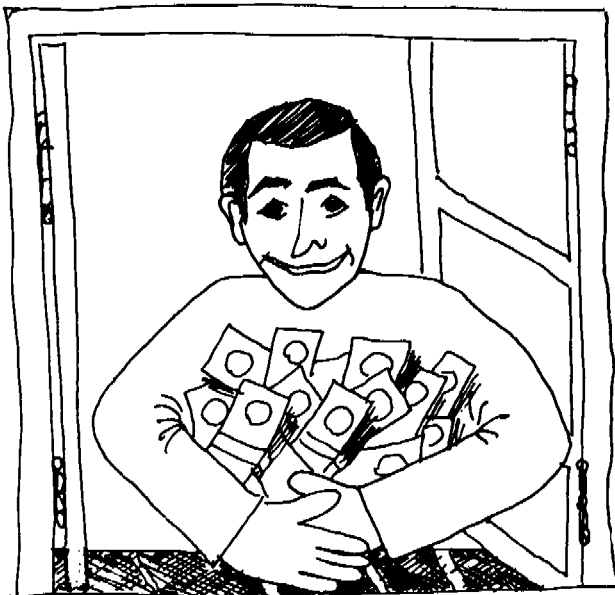
در یک فرض ساده اگر منابع را متشکل از سرمایه اولیه و سپرده‌های بانکی بدانیم بانک یک مؤسسه اقتصادی سهامی خواهد بود که دو گروه سهامدار دارد، گروه اول فرد یا افرادی (حقیقی یا حقوقی) است که با آوردن سرمایه اولیه اقدام به تأسیس بانک می‌کنند گروه دوم صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری هستند که متناسب با مدت و مقدار سپرده‌گذاری در مالکیت بانک سهیم می‌شوند و رابطه حقوقی حاکم بین آنها (چه در داخل هر یک از گروهها و چه میان دو گروه) عقد شرکت است و همگی مالک نهاد حقوقی به نام بانک می‌شوند از آنجایی رابطه بین دو گروه رابطه شرکت است مطابق مبنای حقوقی و فقهی پذیرفته شده گروه اول (مؤسس یا مؤسسين) می‌توانند اصل سرمایه گروه دیگر را تضمین کنند در نتیجه بانک می‌تواند اصل سپرده‌های سرمایه‌گذاری را برای صاحبان سپرده تضمین نماید. کمالینکه به جهت عقد شرکت، شرکا می‌توانند توافق کنند که سود با ضرایب مختلف بین

آنان تقسیم شود بنابراین بانک می‌تواند متناسب با درجه ثبات سپرده سرمایه‌گذاری برای انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت، میان مدت یک ساله، دو ساله و بلند مدت سه ساله و پنج ساله و سپرده‌های انتقال‌پذیر پنج ساله به ترتیب ضریبهای سودی ۰/۸، ۱/۴، ۱/۵، ۱/۶، ۱/۸ و ۲ در نظر گرفته سودهای علی‌الحساب و قطعی را با آن ضرایب اعلام و پرداخت نماید. کمالینکه بانک می‌تواند متناسب با سیاستهای بانک مرکزی هر وقت صلاح بداند ضریبهای فوق را تغییر داده ترکیب دلخواه خود از جهت ثبات سپرده‌ها را بدست آورد برای مثال اگر نیاز به منابع اثبات‌تری دارد با کاهش ضریب سود سپرده‌های کوتاه مدت و میان مدت و افزایش ضریب سود سپرده‌های بلندمدت و انتقال‌پذیر به آن هدف نائل شود و اگر با مازاد منابع مواجه شود می‌تواند عکس آن رفتار کند.

و اما منابع حاصل از سپرده‌های دیداری و پس‌انداز به مقتضای عقد قرض به مالکیت بانک و به تبع آن به مالکیت سهامداران بانک (مؤسسين و سپرده‌گذاران سرمایه‌گذاری) درمی‌آید در نتیجه هر نوع سود حاصل از بکارگیری آن منابع از آن بانک و سهامداران خواهد بود کمالینکه هر نوع هزینه ناشی از ارائه خدمات حساب جاری و پرداخت جوایز حسابهای پس‌انداز به عهده بانک و سهامداران است و همانند دیگر هزینه‌های بانک از درآمد بانک کسر می‌گردد.

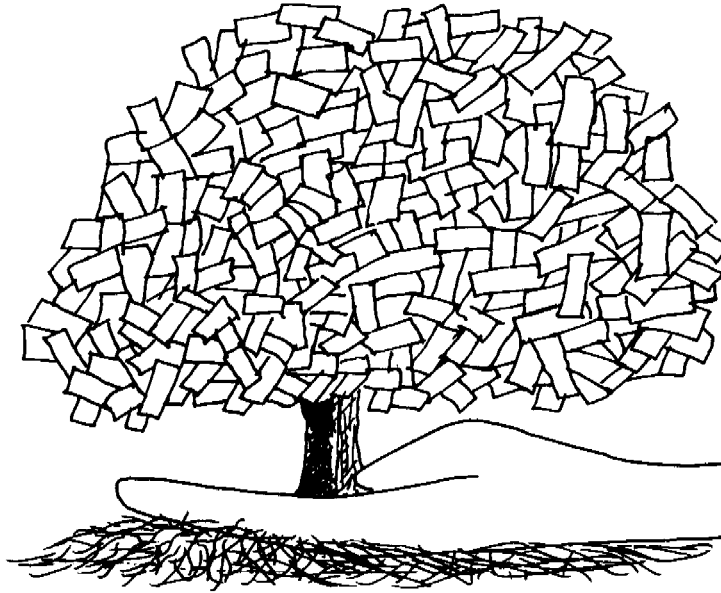
حال اگر فرض بحث را گسترش دهیم این بانک می‌تواند از طریق حسابهای مذکور از اشخاص و بانکهای خارجی اقدام به جذب منابع نماید کمالینکه به همان روشها می‌تواند از بانک مرکزی، دولت و دیگر بانکهای تجاری داخلی پول بگیرد برای مثال بانک مرکزی متناسب با سیاستهای کلان اقتصادی می‌تواند گواهی‌های سپرده انتقال‌پذیر این بانکها را خرید و فروش نماید و از این طریق حجم نقدینگی جامعه را تغییر دهد و یا دولت برای تنظیم مبادلات پولی خود سپرده دیداری افتتاح نماید.

با یک جمع‌بندی مختصر می‌توان بانک را از نظر مالکیت به یک مؤسسه

در نظام سرمایه‌داری این مشکل با انتشار اوراق قرضه دولتی حل می‌شود، در نظام اسلامی به دلیل تحریم ربا امکان استفاده از اوراق قرضه وجود ندارد، اما می‌توان این هدف را با انتشار اوراق مشارکت برآورده کرد، به این صورت که دولت جهت سرمایه‌گذاری در طرح مشخصی بعد از برآورد هزینه‌ها اقدام به انتشار اوراق مشارکت سرمایه‌گذاری می‌کند و خریداران متناسب با سرمایه‌شان در مالکیت طرح سهام می‌شوند بعد از اتمام

طرح، سود آن متعلق به دارندگان اوراق مشارکت خواهد بود، شعبات مرکزی بانکهای عمومی می‌توانند بخشی از منابع خود را به خرید این اوراق اختصاص دهند، در این زمینه نیز بانک مرکزی می‌تواند بر اساس مصالح کلان اقتصادی حداقل و حداکثر سرمایه‌گذاری بانکهای عمومی روی اوراق مشارکت را تعیین کرده متناسب با تحولات اقتصادی تغییر دهد، برای مثال اعلام می‌کند بانکهای عمومی موظفند بین ۵ تا ۱۰ درصد منابع خود را به این امر اختصاص دهند.

۳- خرید و فروش سهام شرکتها

بانکهای عمومی می‌توانند بخشی از منابع خود را به خرید و فروش اوراق سهام شرکتها بزرگ پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار اختصاص دهند، در این زمینه بایستی از جهت نوع شرکت و میزان سهام بانک نسبت به کل سهام، تدابیری اتخاذ شود که نیازمند نظارت و کنترل مستقیم شرکت توسط کارشناسان بانک نباشد.

در موارد سه گانه فوق نباید هدف بانک از خرید و فروش دارایی‌های مذکور بورس بازی و ایجاد شرایط کاذب اقتصادی باشد بلکه باید هدف مشارکت واقعی در سرمایه‌گذاریهای مفید و مولد باشد، بانک مرکزی می‌تواند با وضع مقرراتی به این مقصود نائل شود.

۴- اعطای قرض الحسنه

چنانچه گذشت بخشی از منابع بانک از طریق سپرده پس‌انداز تأمین شود که صاحبان آن به قصد مشارکت در اعطای قرض‌الحسنه وجوه خود را در بانک سپرده‌گذاری کرده‌اند بنابراین بانکهای عمومی بایستی بخش قابل توجهی از این سپرده را به اعطای قرض‌الحسنه اختصاص دهند. البته بانکها می‌توانند هزینه‌های ثابت و جاری مربوط به اعطای قرض‌الحسنه توسط بانکها را محاسبه کرده به عنوان کارمزد از متقاضیان قرض‌الحسنه دریافت کنند کماینکه می‌توانند بخشی از وجوه سپرده پس‌انداز را به خرید داراییهای

اقتصادی تشبیه، نمود که بخشی از سرمایه خود را به صورت سهام و بخش دیگر را به صورت استقراض بدون بهره تأمین کرده است.

تخصیص منابع

در الگوی پیشنهادی نقش عمده را در مسأله تخصیص منابع شعبه مرکزی و اصلی بانکهای عمومی ایفا می‌کنند به این معنی که شعبات فرعی و معمولی بانکهای عمومی همانند ریشه‌های یک درخت، پس‌اندازهای ریز و درشت مردم را در قالب انواعی از سپرده‌های

بانکی جذب کرده در اختیار شعبه مرکزی و اصلی می‌گذارند و آن شعب با استفاده از کارشناسان خبره منابع مذکور را به روشهای زیر مصرف می‌کنند.

۱- خرید و فروش گواهی سپرده بانکهای تخصصی

چنانچه در بحث بانکهای تخصصی خواهد آمد منابع بانکهای تخصصی عمدتاً از طریق سپرده سرمایه‌گذاری انتقال‌پذیر تأمین می‌شود و بانکهای عمومی خریدار اصلی این سپرده‌ها می‌باشند، کارشناسان شعبات مرکزی بانکهای عمومی با رعایت سیاستهای اعلام شده از طرف بانک مرکزی از یک طرف و رعایت مصالح صاحبان سپرده سرمایه‌گذاری از طرف دیگر قسمت زیادی از منابع بانکها را به خرید ترکیبی از گواهی‌های سپرده سرمایه‌گذاری بانکهای مختلف تخصصی اختصاص می‌دهند، لازم است بانک مرکزی متناسب با مصالح کلی اقتصاد و توزیع سرمایه‌های نقدی بین همه بخشهای اقتصادی حداقل و حداکثر میزان خرید بانکهای عمومی از هر یک از گواهی‌های سپرده بانکهای تخصصی را تعیین کرده متناسب با تحولات اقتصادی تغییر دهد.

به این ترتیب بانکهای عمومی مجاز خواهند بود با رعایت حدود مذکور، بر اساس مصالح بانک اقدام به خرید یا فروش گواهی‌های سپرده بانک تخصصی مشخصی نمایند.

۲- خرید و فروش اوراق مشارکت

در هر جامعه‌ای بسیاری از فعالیتهای اقتصادی و تولیدی وجود دارد که نیازمند منابع مالی گسترده‌ای است که دولتها به دلیل کمبود بودجه سالانه نمی‌توانند آنها را تأمین کنند و اگر هم بخواهند از سیاست کسری بودجه استفاده کنند، اقتصاد دچار مشکل تورم خواهد شد، طرحهایی از قبیل استخراج معادن، احداث بزرگراهها، سدها، بنادر، فرودگاهها، کانالهای بزرگ آبرسانی، راه‌آهن و ... به سرمایه‌های عظیمی نیاز دارند که بهترین روش برای تأمین مالی آنها تجهیز پس‌اندازهای مردمی است.

سپره به ارمغان می‌آورند در نتیجه طریق مناسبی حتی برای افراد ریسک‌گریز جامعه خواهند بود.

ب) بانکهای تخصصی

مهمترین تحول الگوی پیشنهادی در بخش بانکهای تخصصی است نقش عمده آنها در این الگو تخصیص و هدایت منابع به سرمایه‌گذاری‌های مفید و مولد می‌باشد، در الگوی پیشنهادی بانکهای تخصصی از فعالیتهای حسابهای جاری و پس‌انداز قرض‌الحسنه خودداری می‌کنند در نتیجه کارگزاران بانک به جای پرداختن به مبادلات پولی روزمره خدمات حساب جاری و پس‌انداز به برنامه‌ریزی در امر سرمایه‌گذاری می‌پردازند قبل از بیان تفصیلی فعالیتهای این بانکها شایان ذکر است که مطابق الگوی پیشنهادی بایستی متناسب با هر رشته فعالیت اقتصادی یک بانک تخصصی به وجود آید، حتی لازم است گاهی یک بانک تخصصی متناسب با زمینه‌های موجود در آن بخش شعبات تخصصی تری داشته باشد مثلاً بانک کشاورزی شعبات تخصصی تری در عرصه‌های دامپروری، شیلات، زراعت و باغداری طراحی کرده متناسب با بافت اقتصادی مناطق مختلف کشور احداث شعب نماید.

تجهیز منابع

منابع پولی بانکهای تخصصی از دو طریق تأمین می‌گردد:

۱- سرمایه اولیه

سرمایه اولیه توسط مؤسس یا مؤسسین بانک که می‌تواند دولت یا اشخاص حقیقی یا حقوقی و یا ترکیبی از آنها باشد تأمین می‌گردد و همانند دیگر بانکهای تخصصی در حد ۱۵ الی ۲۵ درصد کل منابع خواهد بود.

۲- سپرده سرمایه‌گذاری بلندمدت (مشارکت)

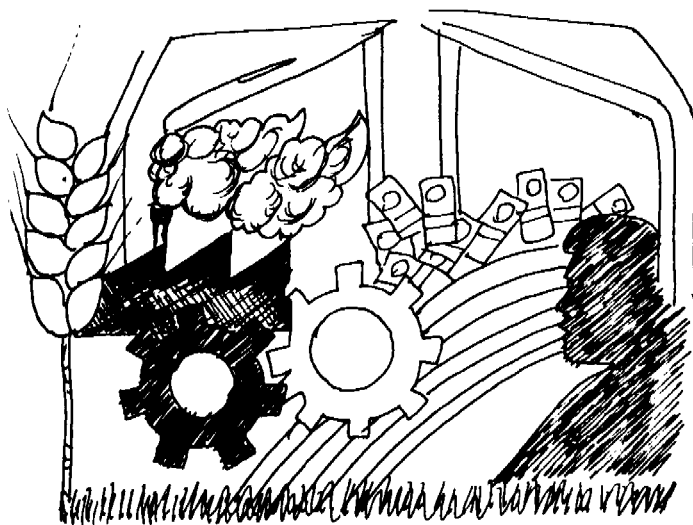
بخش عمده منابع بانکهای تخصصی از طریق قبول سپرده سرمایه‌گذاری بلندمدت جذب می‌شود و به صورت گواهی سپرده انتقال‌پذیر خواهد بود به این بیان که بانکهای تخصصی اقدام به طراحی گواهی‌های سپرده سرمایه‌گذاری با نام و بی‌نام سه تا پنج ساله کرده در آغاز دوره مالی به مدت معین از طریق شعبات مرکزی و عادی خود و بانکهای عمومی و به قیمت اسمی به فروش می‌رسانند بعد از سپری شدن مدت مذکور گواهی‌ها خارج از بانکهای تخصصی در بانکهای عمومی و در بازار بورس و اوراق بهادار خرید و فروش می‌شوند. این اوراق توسط سه گروه با انگیزه‌های نسبتاً متفاوتی خریداری می‌شود.

الف) بانکهای عمومی

چنانچه در بحث تخصیص منابع بانکهای عمومی گذشت آن بانکها بخش مهم منابع خود را به خرید و نگهداری و احیاناً فروش سپرده‌های انتقال‌پذیر بانکهای تخصصی اختصاص می‌دهند و با انتخاب ترکیبی از انواع بانکها نوسانات سوددهی هر یک از آنها را از بین برده سودی متناسب با بازدهی متوسط سرمایه در کل اقتصاد بدست می‌آورند.

ب) بانک مرکزی

بانک مرکزی با خرید سپرده‌های انتقال‌پذیر بانکهای تخصصی حداقل می‌توان سه هدف مهم را برآورده سازد:

مذکور در شماره‌های ۱ تا ۳ اختصاص داده هزینه‌های مربوط به جوایز این نوع سپرده‌ها را از طریق سود آن داراییها تأمین کنند.

محل مصرف قرض‌الحسنه نیازهای مصرفی چون هزینه درمان، تحصیل، ازدواج و تأمین دیگر مایحتاج زندگی و در مواردی تأمین سرمایه اولیه برای مشاغل کوچک اقبال آسب‌پذیر جامعه و تعاونی‌های نوپا خواهد بود شایان ذکر است اگرچه میزان منابع تخصیص یافته به امر قرض‌الحسنه توسط شعبه مرکزی بانکهای عمومی تعیین می‌شود لکن پرداخت آن و دریافت اقساط ماهانه یا سالانه آن توسط شعب عادی بانکها خواهد بود. کمالینکه بانک مرکزی با وضع مقرراتی حداقل و حداکثر نسبت قرض‌الحسنه اعطایی به سپرده پس‌انداز قرض‌الحسنه را تعیین و اعمال می‌کند.

به این ترتیب شعب عادی بانکهای عمومی تنها به تجهیز منابع از طریق پذیرش انواع سپرده‌های بانکی و اعطای قرض‌الحسنه مشغول خواهند بود در نتیجه احتیاج به هیچ نوع تخصص در زمینه‌های اقتصاد واقعی و هیچ کنترل و نظارت روی طرحهای اقتصادی نخواهند داشت و شعب مرکزی هر یک از بانکهای عمومی با بهره‌گیری از کارشناسان خبره و آشنا به ارزش و سوددهی داراییهای مالی و سوددهی بخشهای مختلف اقتصادی، منابع بانک را با حفظ حداقلها و حداکثرهایی که بانک مرکزی اعلام می‌کند به خرید و فروش ابزارهای مالی (گواهی سپرده بانکهای تخصصی، اوراق مشارکت دولتی، اوراق سهام شرکتها) اختصاص می‌دهند و در پایان دوره مالی سود حاصل از آن ابزارها را بعد از کسر هزینه‌های بانک با رعایت ضرایب سودی که گذشت بین صاحبان سرمایه اولیه و صاحبان سپرده سرمایه‌گذاری تقسیم می‌کند. در نتیجه بانکهای عمومی به عنوان مؤسسه رابط بین صاحبان پس‌انداز و سرمایه‌گذاران، وجوه مازاد را جمع‌آوری کرده به شیوه‌های مذکور بدست متخصصین در امر سرمایه‌گذاری می‌رسانند و از آنجایی که ترکیبی از انواع ابزارهای مالی انتخاب می‌کنند ریسک موجود در تک تک آنها را از بین برده سودی متناسب با بازدهی متوسط سرمایه در کل اقتصاد را برای صاحبان

بود و در آخر هر دوره مالی سود حاصل از بکارگیری منابع مذکور بین سهامداران تقسیم خواهد شد و این تقسیم می‌تواند با ضرایب یکسان یا با ضرایب ترجیحی نسبت به سرمایه اولیه یا بالعکس صورت گیرد برای مثال می‌توان به جهت ثبات بیشتر سرمایه اولیه نسبت به سپرده انتقال‌پذیر از نسبت ۱/۲ به ۱ استفاده کرد کماینکه می‌توان برای تشویق سهامداران (خریداران سپرده انتقال‌پذیر) رابطه را عکس کرد و ضریب ۱/۲ را برای آنان در نظر گرفت و به جهت حاکمیت رابطه حقوقی شرکت بین سهامداران، مؤسسين بانک (دولت) می‌توانند ضررهای احتمالی را متعهد شده، اصل سرمایه سپرده‌گذاران را تضمین کنند.

تخصیص منابع

چنانچه روشن شد بانکهای تخصصی در الگوی پیشنهادی در آغاز هر دوره مالی برای مدت کوتاهی اقدام به فروش سپرده‌های انتقال‌پذیر و جذب منابع مالی می‌کنند^۲ در نتیجه تمام وقت و فرصت بانکهای تخصصی خصوصاً شعب عادی آنها به امر تخصیص بهینه منابع اختصاص خواهد یافت و بر همین اساس لازم است از کادر متخصص در آن زمینه استفاده شود برای مثال در یک شعبه متوسط بانک کشاورزی اگر قرار است شش نفر کار کنند ترکیب آنان به این قرار باشد یک رئیس که در حد مطلوب آشنا به مسائل کشاورزی، سرمایه‌گذاری در بخشهای مختلف کشاورزی، میزان سوددهی متوسط هر یک از زیربخشها، قوانین و مقررات عقود بانکی بوده و از مدیریت قابل قبولی برخوردار باشد. سه نفر معاون امور زراعی، باغداری و دامپروری که هر یک تخصص کافی در سرمایه‌گذاری در موضوعات مربوطه را دارند و یک حسابدار که آشنایی کافی به امور حسابداری و حقوقی هر یک از عقود بانکی دارد و یک نیروی خدماتی.

شیوه‌های تخصیص منابع

در الگوی پیشنهادی شعبات بانکهای تخصصی در سه رده قرار می‌گیرند، شعبه مرکزی، شعبات اصلی که در مراکز استانها مستقر می‌شود، و شعبات فرعی که در شهرها، شهرکها و روستاهای بزرگ و مراکز تولیدی و تجاری مستقر می‌شوند.

اگرچه مجموع منابع بانک توسط محل اجزاء یک بانک تخصصی به مصرف می‌رسد لکن از جهت انتخاب شیوه‌ها تا حدی با هم تفاوت دارند، به طوری که برخی شیوه‌ها اختصاص به شعبات مرکزی و اصلی دارند کماینکه برخی مخصوص شعبات دیگر است.

۱- سرمایه‌گذاری مستقیم

هر یک از بانکهای تخصصی می‌توانند متناسب با موضوع تخصص خود بخشی از منابع را به سرمایه‌گذاری مستقیم در امور

اولاً ذخایر قانونی بانکهای تجاری را که در نزد بانک مرکزی جمع شده به سرمایه مولد تبدیل کرده کسب درآمد کند در نتیجه عملیاتی شبیه بکارگیری ذخایر قانونی از طریق تنزیل مجدد در بانکداری سنتی انجام می‌دهد و این روش آن قدر قابلیت دارد که بانک مرکزی را قادر می‌سازد همانند بسیاری از بانکهای مرکزی به سپرده‌های قانونی بانکهای تجاری سود بپردازد و در مجموع بخشی از این پس‌اندازهای مردم که به عنوان ذخایر قانونی از چرخه تولید خارج می‌شدند از طریق دیگری وارد فعالیت شود.

ثانیاً بانک مرکزی می‌تواند با خرید و فروش این سپرده‌ها همانند خرید و فروش اوراق قرضه در بانکداری سنتی اعمال سیاست پولی کند برای مثال در شرایط تورمی می‌تواند با فروش اوراق مذکور در بازار بورس بخشی از نقدینگی را از جامعه جذب کند و در شرایط رکودی با خرید اوراق مذکور حجم پول جامعه را افزایش دهد.

ثالثاً بانک مرکزی با خرید و فروش اوراق مذکور می‌تواند اقدام به کنترل و هدایت سرمایه‌گذاری در بخشهای مختلف اقتصادی کند برای مثال با خرید گواهی سپرده بانک خاصی به طور غیرمستقیم سطح سرمایه‌گذاری در آن بخش را افزایش و با فروش گواهی سپرده بانک دیگر امکان سپرده‌گذاری در آن را محدود می‌کند.

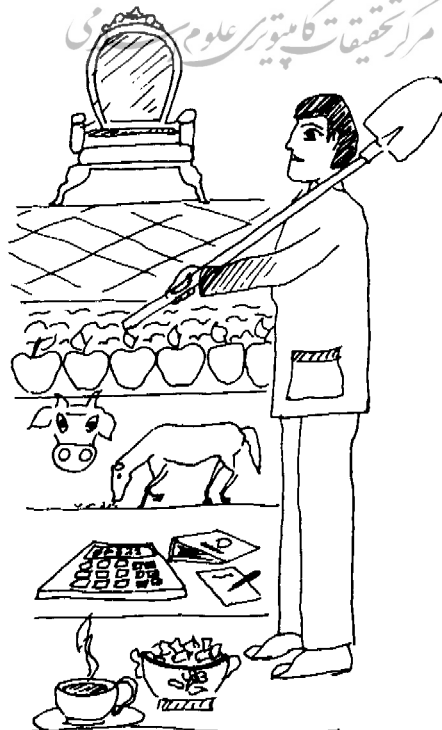
ج) مردم

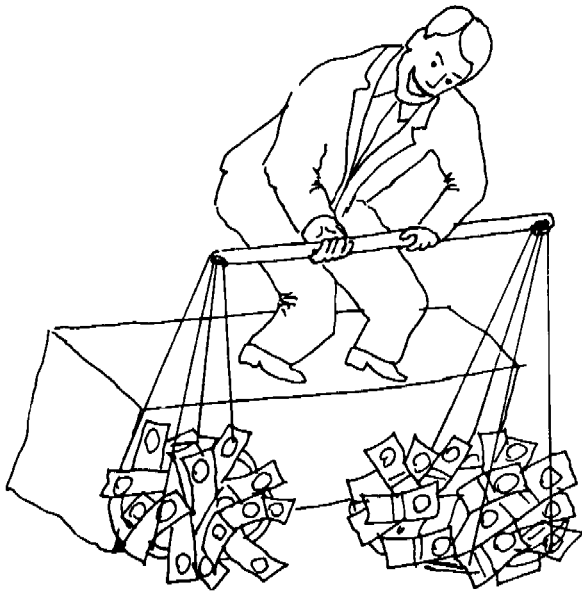
در هر جامعه‌ای افرادی حاضرند برای دستیابی به سود انتظاری بالاتر درجاتی از مخاطرات اقتصادی را بپذیرا باشند، طبیعی است این گروه به جای سپرده‌گذاری در بانکهای عمومی که سود آن برآیند سود همه بانکهای تخصصی، فعالیتهای دولتی (اوراق مشارکت) و بازدهی سهام شرکتها است، سپرده‌گذاری در بانکهای تخصصی را ترجیح می‌دهند به این بیان که با

مطالعه وضعیت اقتصادی حال و آینده و ویژگیهای هر یک از بخشهای اقتصادی و پیش‌بینی سود بالاتر برای بخش خاصی سرمایه‌گذاری از طریق بانک تخصصی در آن بخش را ترجیح دهند. در نتیجه این گروه از مردم داوطلب خرید گواهی سپرده بانکهای تخصصی خواهند بود.

مالکیت منابع

ماهیت حقوقی سپرده‌های انتقال‌پذیر بانکهای تخصصی همانند سپرده‌های انتقال‌پذیر بانکهای عمومی است یعنی خریدار گواهی سپرده به اندازه نسبت ارزش اسمی آن گواهی به ارزش اسمی کل منابع بانک در مالکیت منابع شریک می‌شود به عبارت روشنتر بانک تخصصی به منزله یک مؤسسه سهامی خواهد بود که مؤسسين آن و خریداران سپرده‌های انتقال‌پذیر متناسب با سرمایه‌ای که آورده‌اند در آن سهیم خواهند بود در نتیجه بی‌آمدهای آینده آن نیز متوجه همگی آنان خواهد

زیربنایی مانند ساختن سد، جاده، اتوبان، فرودگاه، بندر، نیروگاه و ... اختصاص دهند، روشن است که این شیوه در حیطه مسؤلیت شعبه مرکزی و احیاناً شعبات اصلی مراکز استانها خواهد بود و سالانه طرحهای معدودی را از این طریق تأمین سرمایه مالی خواهند کرد در نتیجه لازم است طرحهایی که برای این منظور انتخاب می‌شوند از جهات فنی و اقتصادی مورد مطالعه قرار گیرند و در مراحل مختلف اجرای طرح نظارت و کنترل شوند. این طرحها که غالباً به شکل مقاطعه کاری به پیمانکاران یا تجربه سپرده می‌شود از یک طرف موجب اشتغال و کاهش بیکاری در جامعه می‌گردد از طرف دیگر دولت با استفاده از سرمایه‌های مردم زیربناهای اقتصادی را به سامان می‌رساند که نقش مهمی در رشد و توسعه اقتصادی دارند.

۲- مشارکت مردم

بانکهای تخصصی می‌توانند متناسب با موضوع فعالیت خود بخشی از منابع را به خرید و نگهداری سهام کارخانجات و مؤسسات اقتصادی مربوطه، اوراق مشارکت سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در زمینه تخصص بانک، سهام شرکت‌های سرمایه‌گذاری و شرکت‌های تعاونی و احیاناً سپرده‌های انتقال‌پذیر دیگر بانکهای تخصصی اختصاص دهند. این شیوه از تخصیص منابع نیز در دایره مسؤلیت شعبه مرکزی و گاهی شعبات اصلی مراکز استانها خواهد بود این شعب با بهره‌گیری از کارشناسان ورزیده و آشنا به مسائل حقوقی و اقتصادی و اوراق بهادار اقدام به این کار می‌کنند و در پایان هر دوره مالی سود حاصل از ابزارهای مالی فوق توسط بانک دریافت می‌گردد و هر زمان بانک می‌تواند مطابق منافع سهامداران خود و متناسب با سیاستهای بانک مرکزی اصل اوراق را فروخته اوراق بهادار دیگری خریداری کند، کمالینکه در یک نظام بانکی پویا شایسته است به جهت حمایت از مؤسسات نوپای اقتصادی در شروع کار بخش قابل توجهی از اوراق سهام آنها توسط بانکهای تخصصی خریداری شده به تدریج با گذشت زمان و با اعتماد مردم به آن مؤسسات، بانکها سهام خود را به مردم عرضه کرده به جای آنها سهام مؤسسات جدید را خریداری کنند.

اهمیت بیشتر بانکهای تخصصی به این شیوه از تخصیص منابع باعث گسترش بازار بورس اوراق بهادار و شکل‌گیری ابزارهای جدید مالی می‌گردد کمالینکه موجب می‌شود مؤسسات زیادی به سمت رعایت استانداردهای لازم اقتصادی حرکت کنند تا بتوانند در بازار بورس سهام مقبولیت پیدا کنند.

۳- مشارکت مدنی

در این روش شعبات فرعی بانکهای تخصصی در بخش موضوع تخصص خود با افراد حقیقی و حقوقی در سرمایه‌گذاری با توسعه یک مؤسسه اقتصادی شریک می‌شد، این شیوه در مواردی کارایی دارد که فرد یا افرادی برای سرمایه‌گذاری در مؤسسه اقتصادی (تولید، تجاری) برای مدت زمان طولانی نیاز به سرمایه قابل توجهی دارند تا بتوانند کمبود سرمایه اولیه را تکمیل کنند، یا صاحبان مؤسسه‌ای احساس می‌کنند با توجه به شرایط اقتصادی می‌توان مؤسسه را توسعه داده و ظرفیت آن را دو یا چند برابر کرد لکن خودشان سرمایه لازم برای این کار ندارند در چنین شرایطی آنان متناسب با سرمایه

لازم به یکی از شعبات درجه یک تا سه بانکهای تخصصی بخش مربوطه مراجعه کرده تقاضای تسهیلات بانکی می‌کنند بانک با واگذاری سرمایه لازم به نسبت آن به کل سرمایه مؤسسه در مالکیت و به دنبال آن در سود و زیان آن مؤسسه شریک خواهد بود. طبیعی است قرارداد مذکور ابتدا توسط کارشناس مربوطه از جهت اصل سوددهی، میزان سود انتظاری، نسبت آن به متوسط سود انتظاری بانک مذکور، امکان نظارت و کنترل طرح در مراحل مختلف، اعتبار متقاضی برای انجام صحیح و به موقع فعالیت‌های محوله و گزارش صحیح سود و زیان مورد ارزیابی قرار می‌گیرد بعد از انعقاد قرارداد نیز حق نظارت و کنترل و حسابرسی برای بانک محفوظ خواهد بود، به این ترتیب اعطای تسهیلات از طریق مشارکت مدنی بعد از یک کارشناسی دقیق تخصصی صورت می‌گیرد برای مثال اگر یک شعبه متوسط در سه گروه فرعی فعالیت می‌کند در هر گروه تسهیلات اعطایی زیرنظر متخصص مربوطه خواهد بود که آشنایی کافی از نوع فعالیت میزان سوددهی، هزینه‌های ثابت و متغیر، هزینه‌های غیرمترقبه، قیمت مواد اولیه محصول، دستمزد نیروی کار و دیگر عوامل مؤثر در سود و زیان آن فعالیت دارد و در طول سال به طور متوسط صد قرارداد منعقد می‌کند در نتیجه او می‌تواند با توجه به سود متوسط آن صد قرارداد و سود متوسط شعبات دیگر در آن گروه و سود متوسط بانک مذکور در آن گروه، گزارش سود و زیان هر یک از قراردادها را مورد ارزیابی قرار داده نسبت به بی‌گیری و کنترل موارد غیرمترقبه اقدام کند.

اگر هزینه‌های غیرمترقبه مؤسسات طرف قرارداد بانکهای تخصصی توسط انواع بیمه‌ها پوشش داده شود (که در غالب مؤسسات اقتصادی چنین است) نظارت و کنترل هزینه‌های عادی و درآوردن حساب سود و زیان برای یک کارشناس بانک کار مشکلی نخواهد بود و اگر مؤسسه طرف قرارداد بداند گزارش مالی او توسط یک کارشناس در مقایسه با مؤسسات مشابه مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت و ادامه همکاری بانک منوط به ارائه گزارش صحیح است سعی در ارائه گزارشهای واقعی خواهد کرد کمالینکه اگر کارشناس مربوطه احساس کند حساب سود و زیان هر یک از قراردادهای وی با متوسط

از زمانهای بسیار دور تا به امروز یکی از روشهای تأمین چنین سرمایه‌هایی عقد اجاره است صاحبان سرمایه‌های فیزیکی (غیرنقدی) از طریق اجاره آنها را در اختیار صاحبکاران اقتصادی قرار داده متناسب با استهلاک آنها و متوسط سود سرمایه از آنان مال الاجاره می‌گیرند، اسلام نیز این عقد را در بازار سرمایه به رسمیت شناخته و برای مسلمانان اجازه داده از آن استفاده کنند.^۲

در الگوی پیشنهادی شعب فرعی بانکهای تخصصی می‌توانند متناسب با موضوع تخصص خود اقدام به خرید یا احداث سرمایه‌های ثابت مذکور کرده در قرارداد اجاره به صاحبان مشاغل واگذار کرده در مقابل استفاده آنان مال الاجاره دریافت کند بدیهی است این مال الاجاره بایستی با توجه به استهلاک سرمایه شاخص بهای کالاهای سرمایه‌ای و متوسط سود سرمایه در اقتصاد باشد، در نتیجه بایستی سال به سال تجدید شده و بر اساس قیمت‌های جدید که حاکی از تحولات حاکم بر اقتصاد است باشد.

روشن است که این روش با روش «اجاره به شرط تملیک» که در بانکداری بدون ربا مطرح است فرق می‌کند به این معنا که در این روش اصل مال تا آخر در مالکیت بانک باقی می‌ماند هر چند می‌توانند توافق کنند بانک بعد از ده یا بیست سال موضوع اجاره را به قیمت مستهلک به مستأجر یا به فرد ثالثی بفروشد، در نتیجه این روش در مواردی کارا خواهد بود که نوع استفاده و میزان استهلاک

سرمایه مورد اجاره منضبط و قابل کنترل باشد برای مثال بانک کشاورزی می‌تواند با حفاری چاه عمیق و تسطیح اراضی، قطعات مشخصی از زمینهای قابل کشت را به عنوان اجاره در اختیار شرکتهای تعاونی یا افراد بگذارد یا با توجه به نیاز منطقه اقدام به احداث ساختمانهایی مناسب برای مرغداری، گاوداری با اصول علمی و بهداشتی کرده در اختیار تولیدکنندگان قرار دهد یا بانک تجاری با توجه به اصول اقتصادی مکانی را برای طراحی و ساخت واحدهای تجاری انتخاب کرده سپس به عقد اجاره در اختیار تجار و پیشه‌وران قرار دهد. یا بانک صنعت حمل و نقل اقدام به خرید چند فروند هواپیمای مسافری کرده به یک شرکت حمل و نقل هوایی اجاره می‌دهد شرکتی که در عین توانایی علمی و تجربی برای اداره یک فعالیت هواپیمایی توان تأمین سرمایه ثابت که شاید بیش از ۹۵ درصد کل سرمایه باشد را ندارند و در آینده نزدیک نیز نخواهد داشت تا با استفاده از عقد مشارکت مدنی با بانک مورد نظر قرارداد ببندد.

به طور خلاصه می‌توان گفت در مواردی که از طرفی سرمایه ثابت سهم بزرگی از کل سرمایه فعالیت اقتصادی را به خود اختصاص می‌دهد و از طرف دیگر عامل اقتصادی با داشتن توان کاری، توان مالی خوبی ندارد و امید هم نمی‌رود در فاصله زمانی مثلاً ده ساله بتواند سهم قابل توجهی از سرمایه فعالیت مذکور را خریداری کند، در چنین مواردی اجاره راه حل مناسبی برای تأمین سرمایه ثابت می‌باشد.

سوددهی قراردادهای مربوط به آن گروه در آن شعبه و شعبات دیگر مورد مقایسه قرار خواهد گرفت در انجام مأموریت‌های محوله دقت لازم را بکار خواهد گرفت مخصوصاً اگر درآمد و ارتقا درجه وی تا حدودی مرتبط با انعقاد قراردادهای صحیح و شفاف باشد.

در یک مثال عینی اگر فرض کنیم متخصص امور زراعی یک شعبه متوسط بانک کشاورزی متناسب با محصولات زراعی یک منطقه اقدام به انعقاد صد قرارداد مشارکت در زمینه کشت سیب‌زمینی یا پیاز و یا ترکیبی از آن دو می‌کند، و با توجه به تخصص و آشنائیش به محصول مربوطه و منطقه در حد مقبولی اطلاع دارد هر هکتار زمین آن منطقه چقدر بذر، کود، نیروی انسانی، آب، سموم دفع آفت لازم دارد قیمت هر یک از آنها چقدر است، چقدر

محصول می‌دهد، قیمت فروش چقدر است. در نتیجه اطلاعات کافی برای کنترل حساب سود و زیان ارائه شده از طرف کشاورزان را داراست و اگر هم حوادث غیرمترقبه‌ای صورت گیرد مثل سیل، خشکسالی فرض بر این است که سرمایه‌گذاری در مقابل آن حوادث بیمه است.

در آن بخش از فعالیتهای اقتصادی که دوره کاری یک ساله یا کمتر دارند با پایان دوره مالی سود و زیان شرکت بین بانک و عامل اقتصادی تقسیم شده شرکت منحل می‌گردد اما در بخشهایی که سرمایه‌گذاری برای چندین سال صورت می‌گیرد در آخر هر سال مالی سود و زیان بنگاه تقسیم می‌گردد و عامل اقتصادی می‌تواند با استفاده از سود خود یا هر درآمد دیگری که دارد هر سال بخشی از سهم بانک را خریداری کند به طوری که بعد از چند سال سهم بانک به صفر برسد کمالینکه بانک می‌تواند این را در قرارداد شرط کند که عامل بایستی در مدت پنج یا ده سال به تدریج سهم بانک را خریداری کند تا بانک فرصت یابد با مشتریان جدیدی قرارداد ببندد.

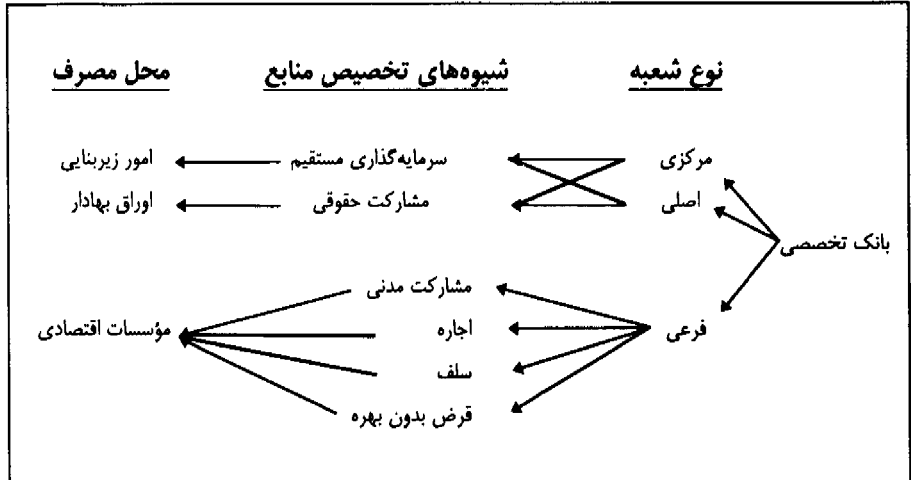
۴- اجاره

در برخی از فعالیتهای اقتصادی بخش قابل توجهی از سرمایه مورد نیاز صرف تهیه سرمایه ثابت چون زمین ساختمان، بندر، فرودگاه، راه‌آهن و کالاهای سرمایه‌ای چون تراکتور، کمباین، کشتی، هواپیمای، قطار می‌شود به طوری که اگر این بخش از سرمایه تأمین شود صاحبکاران زیادی اقدام به فعالیتهای اقتصادی می‌کنند.

۶- قرض بدون بهره

بانکهای تخصصی در تأمین نیازهای بسیار کوتاه مدت یا خیلی محدود مؤسسات طرف قرارداد خود می‌توانند از طریق اعطای قرض بدون بهره استفاده کنند برای مثال وقتی یک بنگاه اقتصادی که بر اساس عقد مشارکت مدنی با بانک قرارداد دارد برای مدت زمان کوتاهی دچار مشکل شده نیاز مالی پیدا می‌کند بانک تخصصی مربوطه با اعطای قرض بدون بهره و گرفتن کارمزد نیاز مالی آن مؤسسه را تأمین می‌کند، بانکها می‌توانند این روش را تنها در مورد مشتریان خوش حساب و درستکار بکار گیرند در

۵- سلف

گاهی بنگاهها و مؤسسات اقتصادی در روند کاری خود با نیاز مالی مقطعی مواجه می‌شوند به طوری که اگر کمکی برای مدت زمان کوتاهی در اختیار آنها قرار گیرد می‌توانند بر مشکل خود فائق شوند، برای مثال یک مؤسسه کشاورزی برای تهیه بذر یا استخدام چند کارگر یا خرید یک تراکتور احتیاج به پول پیدا می‌کند در حالی که بعد از چند ماه و با برداشت محصول می‌تواند آن پول را برگرداند یا یک کارخانه صنعتی برای پرداخت عیدی کارگران یا تعویض ماشینی نیاز مقطعی و کوتاه مدت پیدا می‌کند. گاهی نیز مؤسسات نیاز به منابع مالی میان مدت پیدا می‌کنند لکن مقدار آن در مقایسه با سرمایه کل چندان قابل توجه نیست که مؤسسه بخواهد به خاطر آن با بانک شریک شود یا بانک دوست ندارد در مقابل آن سهم اندک هزینه عقد مشارکت مثل نظارت و کنترل را قبول کند. در این موارد یکی از شیوه‌های رایج تأمین سرمایه، معامله سلف می‌باشد که از زمانهای سابق رایج بوده و هست و اسلام نیز آن را امضا و تأیید کرده است.^۵ شعب فرعی بانکهای تخصصی می‌توانند متناسب با حوزه تخصص خود از مؤسسات و بنگاههای اقتصادی حمایت کرده و از طریق معامله سلف (پیش خرید) نیازهای مقطعی و محدود آنها را برآورده کنند.

نتیجه زمینه ارائه اطلاعات صحیح و دقیق را فراهم نمایند. البته مقدار این نوع تسهیلات نباید به اندازه‌ای برسد که با اصل سوددهی و کارایی بانک منافات داشته باشد.

نتیجه اینکه بانکهای تخصصی با بهره‌گیری از شعبات مرکزی و اصلی و فرعی تنها از طریق شیوه‌های شش گانه‌ای که گذشت منابع خود را به مصرف می‌رسانند و هر شعبه‌ای چنانچه در نمودار پیداست حداکثر از چهار شیوه استفاده می‌کند.

پی‌نوئیس‌ها

- ۱- مؤسس بانک می‌تواند دولت باشد در نتیجه سرمایه اولیه از آن او خواهد بود.
- ۲- گواهی‌های سپرده با نام و بی‌نام هر یک مزیتی دارد گواهی بی‌نام همانند اسکناس و چک به نام حامل می‌باشد که واجد آن مالک آن به حساب می‌آید در نتیجه در هر زمان و مکانی قابل خرید و فروش است احتیاج به ثبت سند مالکیت ندارد و این در عین حال که یک امتیاز به حساب می‌آید بی‌آمدهای حقوقی خاص خودش را دارد، در مقابل گواهی با نام در خرید و فروش نیازمند ثبت سند و انتقال رسمی است در نتیجه هنگام واگذاری از محدودیتهایی برخوردار است لکن از جهت حقوقی و امنیتی مقبولتر است. مناسب است نظام بانکی هر دو نوع گواهی را ارائه کند تا صاحبان پس‌انداز متناسب با ذوق و سلیقه خود انتخاب کنند.
- ۳- حتی این مقدار نیز می‌تواند به بانکهای عمومی منتقل شود یعنی بانکهای عمومی در مدت مقرر به صورت مقاطعه‌کاری یا دریافت کارمزد اقدام به فروش اوراق سپرده انتقال‌پذیر بانکهای تخصصی نمایند.
- ۴- از مطالعه روایات باب اجاره و تاریخ صدر اسلام روشن می‌شود اجاره دادن زمین و ساختمان برای فعالیتهای تولیدی و تجاری و اجاره دادن اسب و شتر و کشتی برای حمل و نقل کالاهای تجاری امر رایج و مرسوم میان مسلمانان بوده است.
- ۵- از مطالعه تاریخ و روایات صدر اسلام روشن می‌شود که برخی تولیدکنندگان بخشی از سرمایه مورد نیاز خود را از طریق پیش فروش محصولات بدست می‌آورند.

روشن است که قرارداد سلف توسط کارشناسی که آشنایی کافی به مسائل حقوقی و اقتصادی سلف و انواع و قیمت محصول در زمان حال و آینده (سررسید) دارد تنظیم می‌شود و سود عادلانه‌ای برای بانک در نظر گرفته می‌شود. به این معنی که با توجه به قیمت انتظاری محصول در زمان تحویل برای کالا قیمتی پیشنهاد و مورد توافق قرار می‌گیرد که همراه با سود عادلانه‌ای (متناسب با سود سرمایه در کل اقتصاد) برای بانک باشد. بعد از سررسید بانک محصول مورد معامله را تحویل گرفته به فروش می‌رساند یا به طرف قرارداد و کالت می‌دهد بر اساس قیمت بازار به فروش رساند درآمد آن را به بانک تحویل دهد. اینجا نیز همانند عقد مشارکت مدنی و اجاره چون فرض شده کارگزار بانک آشنا به قیمت بازار و روابط اقتصادی است قیمت گزارش شده را با بولتن قیمت کالا مقایسه و در صورت تخلف معنی‌دار مورد بررسی و کنترل قرار می‌دهد.